

Edukacja jako proces socjalizacji
osób niepełnosprawnych

Tom 10 serii:
PROBLEMY EDUKACJI, REHABILITACJI I SOCJALIZACJI
OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

Edukacja jako proces socjalizacji osób niepełnosprawnych

pod redakcją naukową
Anny Klinik

Kraków 2009

© Copyright by Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2009

Rada Naukowa Serii:

*Józef Binnebesel, Jacek Błęszyński, Teresa Borowska, Maria Chodkowska,
Władysław Dykcik, Petr Franiok, Mieczysław Gulda, Ladislav Horňák,
Aniela Korzon, Jadwiga Kuczyńska-Kwapisz, Andrzej Radzewicz-Winnicki,
Edward Saulicz, Adam Stankowski, Wiesław Theiss, Janina Wyczesany*

Rada Redakcyjna Serii:

Zenon Gajdzica, Anna Klinik, Jerzy Rottermund

Recenzent:

prof. dr hab. Mieczysław Gulda

Redakcja merytoryczna:

Anna Klinik

Korekta:

Anna Poinc

Projekt okładki:

© *Joanna Brzeska-Klinik*

Publikacja dofinansowana przez
Polskie Towarzystwo Stwardnienia Rozsianego

ISBN 978-83-7308-492-6

ISBN 978-83-7587-157-9

Oficyna Wydawnicza „Impuls”

30-619 Kraków, ul. Turniejowa 59/5

tel. (012) 422-41-80, fax (012) 422-59-47

www.impulsoficyna.com.pl, e-mail: impuls@impulsoficyna.com.pl

Wydanie I, Kraków 2009

Spis treści

Wstęp (*Anna Klinik*) 7

Introduction (*Anna Klinik*) 11

Część I

Zabiegi edukacyjne w procesie integracji osób niepełnosprawnych w środowisku społecznym

Joanna Belzyt

Edukacja w przezwyciężaniu kryzysu życiowego
na przykładzie osoby ociemniałej (doniesienie z badań) 17

Anna Kołcz-Trzęsicka

Niepełnosprawni studenci – możliwości i ograniczenia na drodze edukacji 27

Ewa Bogdanowicz

Kontrola aktywności ruchowej dzieci wykazujących symptomy
nadpobudliwości psychoruchowej, uczestniczących w autorskim programie
opracowanym według metody Rytmiki Emila Jaques-Dalcroze'a 33

Marta Niemiec

Funkcjonowanie społeczne młodzieży niepełnosprawnej wzrokowo 45

Renata Kovářová

Wsparcie uzdolnionych uczniów w Republice Czeskiej 57

Magdalena Bełza

Oddziaływanie terapią plastyczną na rozwój fizyczny i psychospołeczny
osób upośledzonych umysłowo na przykładzie Domu Pomocy Społecznej
w Pielgrzymowicach 67

Józef Binnebesel

Relacyjne aspekty terapii dzieci terminalnie chorych 73

Część II
Podmiotowy kontekst osób niepełnosprawnych
w procesie rehabilitacyjnym

<i>Bożena Sidor</i> Podmiotowość osoby z niepełnosprawnością umysłową	81
<i>Ewa Dyduch, Barbara Grzyb</i> Wpływ strukturyzacji otoczenia na zachowania uczniów z głęboką niepełnosprawnością psychofizyczną podczas zajęć rewalidacyjno-wychowawczych z przedmiotem nietypowym	89
<i>Paulina Głowacka, Zbigniew Gąsior, Katarzyna Mizia-Stec</i> Czy cukrzyca nadal stanowi czynnik ryzyka niepełnosprawności?	99
<i>Karol Bidziński</i> Wartości obecne w stylach życia preferowanych przez młodzież z deficytem słuchu i jej pełnosprawnych rówieśników	107
<i>Izabela Bieńkowska</i> Zagrożenia niedostosowaniem społecznym osób z niepełnosprawnością intelektualną	121

Część III
Instytucjonalne podmioty wspierające osoby niepełnosprawne
w procesie socjalizacji

<i>Aniela Korzon</i> Wolontariat – wyzwaniem ponowoczesności	133
<i>Jana Swierkoszová</i> Kompetencje nauczycieli. Diagnostyka ADHD	141
<i>Ewa Kochanowska, Dominika Machnio</i> Pomoc socjalna i wsparcie społeczne w ocenie niepełnosprawnych studentów	149
<i>Beata Tylewska-Nowak</i> Niepełnosprawny student na UAM	157

Wstęp

Przez proces socjalizacji rozumiemy doskonalenie osobowości człowieka, które polega na wyuczeniu go przyjętych przez dane środowisko wzorów kulturowych i systemów wartości. Pisząc o socjalizacji w szerokim aspekcie, należy stwierdzić, że człowiek nabywa w tym procesie cech, dzięki którym staje się istotą społeczną, zyskuje umiejętności działania, dzięki którym nie tylko włącza się w system stosunków społecznych czy też przekształca rzeczywistość społeczną, ale także, opanowując środki komunikowania się z otaczającą rzeczywistością, tworzy własne „Ja” (B. Jaskuła, 1997, s. 206).

Socjalizacja w rozumieniu socjologicznym to wpływ szeroko pojętego środowiska na życie jednostki. To ona wprowadza człowieka do udziału w życiu społecznym. Pozwala kształtować aspiracje intelektualne, zawodowe, edukacyjne, pomaga w dążeniu do realizacji celów i uczy odgrywania ról społecznych, zdobywania kwalifikacji zawodowych, uczestniczenia w rzeczywistości społecznej.

Socjalizacja kształtuje osobowość człowieka i przystosowuje go do życia w zbiorowości, nadaje jednostce kompetencje dorosłego, pomaga żyć w zintegrowanej społeczności. Socjalizacja to proces złożony, to długa droga kształtowania celów i potrzeb jednostki, to proces ciągły, ukierunkowany na działanie człowieka zarówno w sensie psychologicznym, jak i społecznym (M. Misztal, 1980, s. 33).

Zjawisko socjalizacji dotyczy wszystkich jednostek w rzeczywistości społecznej, w szczególności zaś sposób osób niepełnosprawnych. Deborah Deutsch Smith (2008, s. 34) w swoim podręczniku *Pedagogika specjalna* zwraca uwagę na fakt, że definicje pojęcia niepełnosprawności zmieniają się, tak samo jak opinie na temat tego, czy niepełnosprawność zawsze musi upośledzać zdolności człowieka do uczestniczenia w głównym nurcie życia społecznego. Niektóre koncepcje utrzymują, że niepełnosprawności zniknęłyby, gdyby społeczeństwo było inaczej zorganizowane.

Socjalizacja osób niepełnosprawnych to integracja ze społeczeństwem, wchodzenie do rzeczywistości społecznej poprzez pełnienie wielorakich ról społecznych, kształtowanych w miarę potrzeb i możliwości jednostki, która ma je wypełniać. Proces socjalizacji pozwala osobom niepełnosprawnym na aktywność zawodową, kulturalną, intelektualną i społeczną (przykładem może tu być aktywna postawa niepełnosprawnych sportowców, informatyków, artystów).

Pomoc w integrowaniu osób niepełnosprawnych ze społeczeństwem to nowa strategia rehabilitacji, to szansa na samorealizację i rozwój własnej osobowości. Pomoc w uspołecznianiu jednostek niepełnosprawnych oznacza uaktywnienie czynników socjalizacyjnych, dobrze zorganizowany system podmiotów życia zbiorowego, postawy społeczne bliskiego i dalszego otoczenia, stymulowanie i wzmacnianie rozwoju osobowego osoby niepełnosprawnej poprzez danie jej szansy na samorealizację społeczną.

Wymienione zagadnienia stały się inspiracją dla autorów artykułów zamieszczonych w niniejszym tomie. Różnorodność prezentowanej tematyki, teoretyczne wsparcie merytoryczne oraz doświadczenia pracy zawodowej pozwoliły na kompetentne opracowanie podjętych tu problemów z zakresu socjalizacji osób niepełnosprawnych.

Wartość niniejszej publikacji podnosi fakt, że w jej opracowaniu uczestniczyli zarówno teoretycy prezentujący problemy od strony naukowych teorii, jak i praktycy ukazujący funkcjonowanie tych teorii w rzeczywistości społecznej.

Grono znakomitych specjalistów, teoretyków i praktyków wniosło do prezentowanego tomu ogromny wkład pracy, przemyśleń i propozycji udoskonalania szeroko rozumianego procesu edukacji społecznej oraz włączania osób niepełnosprawnych do samorealizacji i własnego rozwoju.

Edukacja jako proces socjalizacji osób niepełnosprawnych to już 10 tom serii „Problemy Edukacji, Rehabilitacji i Socjalizacji Osób Niepełnosprawnych”. Zawiera 16 interesujących artykułów, które wzbogacają wiedzę czytelnika w istotne elementy pracy z osobami niepełnosprawnymi. Całość opracowania została podzielona na trzy części, z których każda zawiera artykuły podporządkowane określonej tematyce (choć tematycznie ze sobą powiązane).

Część I poświęcona jest wskazaniu, w jakim stopniu zabiegi edukacyjne pomagają w przewyżnianiu trudności życiowych i ułatwiają osobie niepełnosprawnej włączanie się do życia społecznego.

Część II dotyczy rozumienia podmiotowości osoby niepełnosprawnej w procesie socjalizacyjnym.

Część III prezentuje instytucjonalne podmioty wspierające osoby niepełnosprawne w procesie przystosowywania ich do życia w świecie dorosłych.

Wszystkie te opracowania wnoszą do praktyki zawodowej wiele cennych spostrzeżeń, wniosków, a przede wszystkim możliwości rozwiązywania codziennych kłopotów w pracy z osobami niepełnosprawnymi.

Jestem przekonana, że lektura materiałów zawartych w przedstawionym tomie wzbudzi dalsze refleksje idące w kierunku upodmiotowienia osób niepełnosprawnych w Polsce, począwszy od przedszkola, a na uczelni wyższej kończąc. Wiele treści umieszczonych w niniejszej publikacji może stanowić dobry przewodnik działań dla terapeutów, wolontariuszy oraz – czy raczej: szczególnie – dla rodziców dzieci niepełnosprawnych.

Dziękując wszystkim Autorom powyższych opracowań za włączenie się do przygotowania i napisania interesujących artykułów stanowiących treść prezentowanego tomu, żywię nadzieję, że te kontakty zaowocują dalszą naukową współpracą.

Dziękuję również Panu Prof. dr hab. Mieczysławowi Guldzie za korektę, wniesione wnikliwe uwagi i polecenie tomu do wydania.

Anna Klinik

Bibliografia

- Jaskuła B. (1997), *Rola i miejsce szkoły na etapie transformacji w stadium społeczeństwa informacyjnego* [w:] A. Zajac (red.), *Dylematy przemian oświatowych*, WSP, Rzeszów.
- Misztal M. (1980), *Problematyka wartości w socjologii*, PWN, Warszawa.
- Smith D. D. (2008), *Pedagogika specjalna. Podręcznik akademicki*, tłum. J. A. Korbel, Z. S. Litwińska, M. E. Litwiński, t. 1, PWN, Warszawa.

Introduction

By the process of socialization we understand the improvement in human personality which is achieved by teaching cultural examples typical for the specific society and value systems accepted in it. When writing about socialization in a wide aspect of this problem, we should say that during socializing process an individual acquires qualities that allow he or she to become a social being, get knowledge about applying action methods, in result of which they not only join the system of social relations or transform social reality, but also create their own „Ego” by managing communication with the surrounding reality (B. Jaskuła, 1997, p. 206).

Socialization in sociological understanding means the influence of widely understood environment on the life of an individual. It prepares the person to participation in social life. Socialization itself allows you to shape your intellectual, occupational or educational aspirations, helps you in reaching your aims and teaches you how to play social roles, gain qualifications and participate in social reality.

Socialization shapes human personality and adapts you to living in a community, gives an individual the competences of an adult, helps you to live in the integrated society. Socialization is a complicated process, a long way of forming aims and needs of the individual. It is a continuous process, focused on person's activities, both in psychological and social meaning (M. Misztal, 1980, p. 33).

The socialization process concerns all individuals in social reality, and it concerns the disabled people in a special way. Deborah Deutsch Smith in her book *Introduction to Special Education* (Deborah Deutsch Smith, 2008, p. 34) pays attention to the fact that definitions of the term „disability” change in the same way as opinions on the subject, if disability always has to discriminate person's abilities to participation in the main stream of social life. Some conceptions claim that disabilities would disappear, if the society were organized in a different way.

Socialization of the disabled means their integration with the society, entering social reality by playing various social roles, formed by needs and possibilities that these roles should fulfill. The socialization process allows the disabled to perform occupational, cultural, intellectual and social activities (the examples can be found in active attitude of disabled sportsmen, computer scientists, artists).

Helping with integration of the disabled with the society is a new rehabilitation strategy. It means help with self-fulfillment of the set aims and development of one's

own personality. Helping with socializing the disabled individuals means activation of socializing elements, it also means a well organized system of the subjects of the community life, social attitudes of closer and further environment, stimulation and reinforcement of personal development of the disabled person that gives him or her chances for social self-realization.

All the authors of the articles compiled in this volume have presented a wide outlook on these issues. A variety of submitted topics, essential theoretical support as well as practical experiences in everyday work allowed us to prepare this volume as an inspiring publication on socialization of the disabled.

The value of this volume is enhanced by the fact that both theorists presenting problems from scientific point of view and practitioners showing how the theories functions in the social reality contributed to its elaboration.

Excellent group of specialists, theorists and practitioners put their enormous work input, ideas and proposals about how to improve widely understood social education and how to include the disabled into processes of self-realization and self-development.

Education as Process of Socialization of the Disabled is the tenth volume of the „Problems of Education, Rehabilitation, Socialization of the Disabled” series. It contains 16 interesting articles which enrich the reader’s knowledge of essential elements of working with the disabled. The whole volume was divided into three parts, every of which contains articles related to the topics enclosed in them (although the issues are tied to each other).

Part I is dedicated to pointing out to what extent the educational efforts help a disabled person to overcome problems of everyday life and if they let him or her join the social life easier.

Part II is related to understanding the subjectivity of the disabled people in socialization process.

Part III is about institutional bodies providing support to the disabled during the process of their adaptation to life in the world of adults.

All these papers in a substantial as well as in practical sense bring many valuable remarks, conclusions and, what is the most important, possibilities of resolution to everyday difficulties in work with the disabled into the practical work.

I am convinced that reading the articles enclosed in the volume will arouse further reflections on subjectivity of the disabled in Poland, starting from kindergartens up to universities. Many issues presented in this volume can constitute a good directory for the activities of therapists, volunteers and – or maybe what is the most important – for parents of the disabled children.

Thanking the authors of all publications mentioned above for preparing and writing interesting articles which are the essence of this volume, I hope that further scientific cooperation will come to fruition through these contacts.

I would like to thank also Prof. dr hab. Mieczysław Gulda for his corrections, thoughtful remarks and for recommendation of this publication.

Bibliography

- Jaskuła B. (1997), *Rola i miejsce szkoły na etapie transformacji w stadium społeczeństwa informacyjnego* [w:] A. Zając (red.), *Dylematy przemian oświatowych*, WSP, Rzeszów.
- Misztal M. (1980), *Problematyka wartości w socjologii*, PWN, Warszawa.
- Smith D. D. (2008), *Pedagogika specjalna. Podręcznik akademicki*, tłum. J. A. Korbel, Z. S. Litwińska, M. E. Litwiński, t. 1, PWN, Warszawa.

Część I

Zabiegi edukacyjne w procesie integracji
osób niepełnosprawnych
w środowisku społecznym

Joanna Belzyt

Uniwersytet Gdański

Edukacja w przewycięzaniu kryzysu życiowego na przykladzie osoby ociemniałej (doniesienie z badań)

Badania prowadzone przeze mnie w ramach dysertacji doktorskiej *Edukacja w przewycięzaniu kryzysu życiowego na przykladzie osoby ociemniałej* miały na celu ukazanie roli kształcenia (także dorosłych) w pokonywaniu kryzysu życiowego, którym jest utrata wzroku. Dla mnie, jako pedagoga i absolwenta Podyplomowego Studium Edukacji Dorosłych, była to szansa poznania czynników mogących wpływać na podjęcie nauki przez osoby dorosłe, zwłaszcza osoby niepełnosprawne, wśród których tylko kilkanaście procent ma średnie lub wyższe wykształcenie, a wskaźnik bezrobocia jest bardzo wysoki. Coraz większa liczba osób niepełnosprawnych podejmuje naukę na poziomie pomaturalnym i wyższym. Każda z tych osób ma specyficzne i bardzo indywidualne potrzeby, których uświadomienie i zrozumienie pomoże w lepszej współpracy kadry uczącej oraz niepełnosprawnych dorosłych uczniów. Do niedawna większość osób niepełnosprawnych kończyła swoją edukację na poziomie szkoły zawodowej, nie mając możliwości dalszego kształcenia. Kategoria „dorosłych uczniów niepełnosprawnych” jest zatem nowym zjawiskiem dla specjalistów edukacji dorosłych.

Niniejsza praca jest także próbą przybliżenia sylwetki osoby, dla której edukacja jest celem życia. Pisząc biografię edukacyjną, chciałam pokazać człowieka, pokazać więcej niż dwa wymiary, które dostrzega większość osób pełnosprawnych, myśląc o niepełnosprawnych – wymiar bohatera albo pacjenta. Chciałam przedstawić osobę zaradną, ambitną, inteligentną, ciekawą świata i „zarażoną bakcyłem” edukacji, który – mam nadzieję – jest nieuleczalny. Artykuł ten jest również w pewnym stopniu próbą zmierzenia się ze swoim doświadczeniem życiowym – badaczki i wolontariuszki osoby niewidomej.

Główną teorią, na której oparłam badania, jest koncepcja trajektorii losu ludzkiego w ujęciu Geoga Riemanna i Fritza Schutzego (1992). Pojęcie trajektorii jest

z powodzeniem wykorzystywane w badaniach ludzkiego życia, zwłaszcza procesów nieuporządkowanych, którym towarzyszą cierpienie i ból, tak charakterystyczne dla biografii osób niepełnosprawnych. Za Reimannem i Schutzem analizowałam narastanie bezwładu trajektorii w biografii badanego za pomocą sześciu elementów, do których należą: nagromadzenie potencjału trajektoryjnego, przekraczanie granicy między intencjonalnym a warunkowym stanem psychicznym, nowa chwiejna równowaga życia codziennego, załamanie się orientacji wobec samego siebie, próby racjonalizacji i pogodzenia się z rzeczywistością, praktyczna praca nad trajektorią lub ucieczka od trajektorii. Koncepcję trajektorii losu ludzkiego w ujęciu Georga Riemanna i Fritza Schutzego poszerzam o koncepcję dezintegracji pozytywnej Kazimierza Dąbrowskiego (1979) oraz typologię biografii Mieczysława Malewskiego (2007)¹.

Kazimierz Dąbrowski w koncepcji dezintegracji pozytywnej dowodzi, że kryzys życiowy jednostki i cierpienie niesie ze sobą ogromny potencjał rozwojowy. Takie podejście pozwalało odkrywać w ludziach, także niepełnosprawnych, wielką siłę twórczą. Teoria Dąbrowskiego wskazuje na cierpienie jako nieodłączną część rozwoju człowieka, towarzyszącą pokonywaniu kolejnych jego etapów. Według Dąbrowskiego rozwój polega na autotranscendencji w kierunku tego, co możliwe do osiągnięcia w ramach świadomego budowania siebie.

Mieczysław Malewski wskazuje na cztery typy biografii człowieka, które mogą być realizowane w toku życia. Należą do nich: życie jako pasmo sukcesów, życie jako cierpienie, życie jako walka oraz życie jako obowiązek. Doświadczenie i przeżywanie życia jako cierpienia mogą wynikać z różnych przyczyn, np. choroby czy niepełnosprawności. Biografia ta rodzi się w wyniku dysharmonii pomiędzy indywidualnym poczuciem tożsamości a społecznym kontekstem ludzkiej egzystencji. Ludzie, chcąc uchronić swoją biografię przed destrukcją, dokonują zmian w biograficznej tożsamości i starają się uczynić ją adekwatną i funkcjonalną wobec zmian zachodzących w życiu. Malewski wskazuje na pomocną rolę edukacji dorosłych. Zwraca jednocześnie uwagę, że nie należy oczekiwać, aby mogła to być edukacja instytucjonalna. Ludzie znajdujący się na trajektorii cierpienia będą raczej preferować autoedukację.

Celem podjętych przeze mnie badań było zrekonstruowanie obrazu świata edukacyjnego osoby ociemniałej na tle przezwyciężania kryzysu życiowego, którym była dla niej utrata wzroku. Cel dodatkowy stanowiło poznanie znaczenia osób trzecich (rodziny, przyjaciół, a także instytucji i stowarzyszeń) w życiu osoby badanej, głównie w zakresie dotyczącym aktywności edukacyjnej oraz postrzegania osoby badanej przez osoby trzecie.

W mojej pracy posłużyłam się metodą biografii edukacyjnej i techniką indywidualnego wywiadu pogłębionego. Termin „biografia” wywodzi się z języka greckiego i oznacza ‘opis życia’ (*bios* – ‘życie’ + *grapho* – ‘piszę’). Najwięcej miejsca poświęca się jej obecnie w zakresie uczenia dorosłych, a zainteresowanie badaczy technikami

¹ Wykłady prof. M. Malewskiego w ramach Podyplomowego Studium Edukacji Dorosłych, 2007.

biograficzno-narracyjnymi doprowadziło do sformułowania w tym kontekście paradygmatu biograficzności. Warto podkreślić, że wielu pedagogów zaznacza, iż wiodącym pojęciem w omawianej kwestii jest „biografia edukacyjna”. Autorzy ci, choć zwracają uwagę na różne aspekty kształcenia i tym samym związanej z nim biografii, wyrażają wspólny pogląd, że edukacja odnosi się do całości egzystencji człowieka. Uogólniając poglądy na analizowany temat, można powiedzieć, że „biografia edukacyjna” to pewien rodzaj oglądu własnego dotychczasowego życia, w celu jego doskonalenia ukierunkowanego na realizowanie pełni człowieczeństwa. Ujęcie to mocno akcentuje sprawczość osoby ludzkiej względem samej siebie, a więc jej podmiotowość.

Indywidualny wywiad pogłębiony jest formą rozmowy, w której badany oprowadza badacza po różnych obszarach swojego życia. Badacz może wniknąć w głąb struktury myślenia i odczuwania badanego. Brak „sztywnych” ram wywiadu pozwolił w przypadku mojej pracy na pogłębienie kontaktu z uczestnikami rozmowy i wytworzenie empatii, umożliwiającej właściwe zrozumienie motywów działania badanego. W wywiadzie pogłębionym nawiązał się dialog między badanym i badaczem, co umożliwiło odtworzenie rzeczywistości badanego i relatywnie spójnego obrazu jego osoby.

Decydując się na wybór osoby do przeprowadzenia badania, wzięłam pod uwagę kryterium Clarka Moustakasa (2001), zgodnie z którym należy rozpatrzyć następujące kwestie: czy uczestnik badań przeżył zjawisko, które jest przedmiotem badań, czy jest zainteresowany zrozumieniem jego sensu i natury, czy wyraził chęć uczestniczenia w wywiadach, czy udzielił zgodę na rejestrację rozmów i publikację danych.

Dodatkowe materiały do analizy biografii edukacyjnej były zbierane za pomocą gier biograficznych proponowanych przez Duccio Demetrio (1999), m.in.: „Kiedy po raz pierwszy... Pierwsze świadome doznania i doświadczenia”, „Postaci znaczące”, „Wychowawcy. Nasi mistrzowie”, „Zbieg okoliczności. Gdy na pozór nic nie zapowiada zmian” oraz gry planszowej „Gęś”. Gry zostały zaadaptowane do założonego celu badań oraz do rodzaju niepełnosprawności badanego.

Gry biograficzne są sposobem na rozwijanie umiejętności wspominania i pomagają odkrywać istotę pamięci. Są pomocne również w ćwiczeniu umiejętności opowiadania i zdolności mówienia o własnym życiu. Gry stanowią zaproszenie do wnikania w głąb siebie, pozwalają odnaleźć odpowiedź na pytanie, jacy byliśmy, czego dokonaliśmy i co uczynili dla nas inni. Opowiadanie o sobie może pełnić także rolę terapeutyczną.

Wybór jednej osoby do badań biografii edukacyjnej był podyktowany przekonaniem o jej niezwykłości i wyjątkowości jej drogi edukacyjnej na tle innych znanych mi osób niepełnosprawnych. Przedstawienie tej osoby i jej naukowej drogi ma być w zamyśle propozycją postępowania w przypadku osób niepełnosprawnych, dla których kształcenie może się stać szansą na przewycięzanie kryzysu życiowego i pokonania trajektorii. Statystyki dowodzą, że coraz więcej osób niepełnosprawnych podejmuje trud nauki, a ich biografie są warte poznania i opowiedzenia.

